

NATO A EVROPSKÁ BEZPEČNOST

V době bipolárního heterogenního systému mezinárodních vztahů byla vojenská bezpečnost pojímána jako společná záležitost dvou větví NATO - severoamerické a západoevropské. Zvyšování vojenské síly západoevropských zemí a budování tzv. evropské obrany bylo oceňováno kladně, a to z následujících důvodů:

- znamenalo "přerozdělení nákladů" v rámci upevňování věrohodnosti odstrašovacího potenciálu NATO,

- upevňovalo evropský pilíř NATO, čímž odstrašovalo SSSR na nižší, a tím pádem i na účinnější úrovni.

Po rozpadu SSSR a po zániku Varšavské smlouvy však náhle vyvstal **"deficit nepřítelů"** a začalo se hovořit o **"krizi identity NATO"**. Vytvořila se příznivá situace pro západoevropskou iniciativu, směřující ke skoncování se závislostí na tzv. bezpečnostních zárukách USA a k vytvoření samostatného bezpečnostního systému, spočívajícího především na orgánech západoevropské ekonomické, politické a vojenské integrace. Takový vývoj by však znamenal oslabení významu

a potřebnosti NATO. Z toho důvodu se cílem NATO stalo dokázat nezbytnost a nenahraditelnost spojení mezi severní Amerikou a západní Evropou i za nové situace. Mezi atlantickými spojenci tak vyvstal rozdíl v názoru, jakou roli má NATO hrát v novém systému evropské bezpečnosti. Vyhranily se dvě zásadně odlišné varianty.

AMERICKÁ VARIANTA

Zdůrazňuje nezastupitelnost NATO a jeho prvořadou roli. Dokumenty, zpracované v poslední době Pentagonem a Radou národní bezpečnosti USA ukazují, že USA přistupují k problematice evropské bezpečnosti z následujících pozic:

▲ Zajistit uhájení statutu jediné supervelmoci, který USA získaly po rozpadu SSSR; v zájmu toho "za každou cenu udržet současnou rozdělenost někdejšího SSSR a učinit vše proti tomu, aby se z Ruska nebo kolem Ruska znovu vytvořila světová velmoc".

▲ K uhájení statutu jediné světové velmoci využít všechny prostředky "zvláště pak vojenskou sílu jako základní nástroj vlivu na mezinárodní vývoj":

- v tomto směru přikládají Američané klíčový význam "vojenské přítomnosti všude, kde by mohla být zpochybněna vedoucí úloha Spojených států",

- dalším dílčím cílem USA v tomto směru je získat všude, kde to bude možné, mezinárodní podporu svého postupu tak, jak tomu bylo ve válce o Perský záliv, a bez ní postupovat pouze v nezbytných případech,

- ve zmíněných dokumentech se dokonce objevuje i výraz "odstrašování" - tentokrát však je namířený nikoli proti SSSR, nýbrž "proti možným rivalům", kteří by chtěli zvýšit svoji regionální nebo dokonce globální roli.

▲ V oblasti nazývané jako "nová architektura evropské bezpečnosti" je cílem USA "zabránit vytvoření výlučně evropského systému bezpečnosti, který by mohl destabilizovat NATO". Evropská obrana a stejně tak i koncepce bezpečnosti jsou pro USA přijatelné pouze to té míry, do jaké odpovídají doktríně, strategii a záměrům NATO. USA v tomto směru vycházejí z názoru, že západní Evropa ještě není natolik zralá, aby mohla vzít svůj osud do svých vlastních rukou. ZEU a KEBS proto považují ve vztahu k NATO pouze za doplňkové instituce, jež mají především "posilovat věrohodnost bezpečnostního systému NATO" a působit jako evropský pilíř Atlantické aliance.

EVROPSKÁ VARIANTA

V protikladu k tomu však mnozí západoevropští odborníci i političtí činitelé zdůrazňují, že nárůst vlivu a samostatnosti západní Evropy je neodvratitelný. Odvolávají se především na ukazatele mezinárodního politického vlivu ve třech oblastech. Přiznávají Spojeným státům prioritu ve vojenské oblasti, okamžitě však dodávají, že ani tato priorita nemůže zadržet vývoj k nezávislosti Evropy na tzv. bezpečnostních zárukách USA. Dále uvádějí, že USA jsou daleko k prioritě v ekonomické a diplomatické oblasti, především v důsledku nárůstu vlivu a sebe-

vědomí takových států, jakými jsou Japonsko, SRN, Francie a západní Evropa jako taková.

Výrazně evropskou alternativu vůči americkému pojetí evropské bezpečnosti vypracovala a prosazuje Francie. Usiluje o oslabení leadershipu USA v Evropě, o omezení role a vlivu NATO. Za určující považuje instituce nového systému evropské bezpečnosti především Západoevropskou unii a proces KBSE. Její zástupci hovoří nikoli o evropském pólu Atlantické aliance, ale právě naopak o přeměně NATO v atlantický pól evropské obrany.

Současná situace obsahuje jak příznivé, tak i nepříznivé faktory pro prosazení francouzského pojetí evropské bezpečnosti:

a) příznivé:

- myšlenková síla a přitažlivost francouzského návrhu na vytvoření Evropské konfederace,

- konec studené války dal za pravdu francouzskému pojetí odstrašování, které se, na rozdíl od amerického, nikdy neodklonilo od záměru dokázat nesmyslnost války a nikdy se neorientovalo na strategii kontrastů a na přípravu eskalačních scénářů jaderné války;

b) nepříznivé:

- rivalita západoevropských zemí:

- Velká Británie blokuje francouzské úsilí o evropskou jednotu a tím výrazně napomáhá Spojeným státům v jejich snaze eliminovat rivala, kterým by se mohla stát sjednocená Evropa,

- SRN se po opětovném sjednocení bude snažit překonat dosavadní statut "ekonomického obra a politického trpaslíka", usiluje o silné ovládnutí prostoru střední a východní Evropy a svým vlivem na evropské události může Francii převážít.

- relativní slabost v ekonomice - ve srovnání se SRN je Francie velmi málo přítomna v zemích střední a východní Evropy, a to nakonec může vést k tomu, že tyto země, pod tlakem naléhavých ekonomických potřeb, dají přednost německému pojetí evropské bezpečnosti před francouzským.

STANOVISKA VRCHOLNÝCH ORGÁNŮ NATO

Za stavu, daného zánikem dlouhodobé hrozby, deficitem nepřítelů a obavou z krize identity se stanoviska vrcholných orgánů NATO vyvíjejí následujícím směrem:

*** Americká varianta úlohy NATO v novém systému evropské bezpečnosti je považována za příznivou, a to ze dvou hlavních důvodů:**

- klade důraz na uchování "trvalé vazby mezi bezpečností severní Ameriky a západní Evropy a je konkrétním vyjádřením kolektivního úsilí, směřujícího k obraně společných zájmů všech jeho členů",

- usiluje o uchování NATO jako nadnárodní nevládní organizace, která je "hlavním činitelem změn, zdrojem stability, nezastupitelným garantem bezpečnosti

všech svých členů, a proto bude nadále hrát klíčovou roli v nastolování trvalého mírového řádu v Evropě, zakládaného na spolupráci a prosperitě".

*** Evropská varianta** (a zejména pak ta, kterou prosazuje Francie), je pro NATO nepřiznivá, neboť:

- důrazem na západoevropskou integraci nejen v ekonomické, nýbrž i v politické a vojenské oblasti směřuje k posílení a významu Evropských společenství, Západoevropské unie a procesu KBSE, a to se nemůže prosadit jinak než oslabením významu a vlivu NATO,

- směřuje k oslabení vlivu USA v Evropě a tím ke zpochybnění nezbytnosti NATO jako integrační instituce mezi USA a západní Evropou.

ROVINY PŘÍSTUPU K EVROPSKÉ BEZPEČNOSTI

V závěrečných dokumentech NATO a stejně ve stanoviscích jeho nejvyšších politických i vojenských činitelů se v poslední době projevuje snaha vysvětlovat linii Aliance v těchto rovinách:

● Rovina obecných zásad a přístupů, v nichž se evropská i americká varianta shodují, zahrnuje zejména:

- "Vojenský rozměr Aliance zůstane podstatným činitelem, ale v nové situaci bude více než kdy jindy působit ve službě politického pojetí bezpečnosti".

Největší význam přitom je přikládán předcházení konfliktů a krizí, a to zejména cestou eliminování následujících krizových faktorů:

- * rozšiřování zbraní hromadného ničení,

- * narušení strategicky důležitých cest pro zásobování členských zemí NATO surovinami a zdroji energie,

- * terorismus a sabotážní akce.

- Názor, že západoevropská integrace a proces KBSE "hrají důležitou roli při upevňování mezinárodní bezpečnosti" a při "využívání mírových prostředků k ochraně lidských práv, demokracie a priority práva v případě porušení principů a závazků, stvrzených účastníky KBSE".

- V neposlední řadě je to názor, že po zániku bipolarity a monolitní dlouhodobě působící hrozby vyvstala řada rizik, jež mohou vést k otřesům celých regionů a tím ohrozit i stabilitu Evropy. Avšak v názoru, jak těmto rizikům čelit se již projevují rozdíly.

● Rovina rozdlů - v řadě ostatních směrů se však dokumenty NATO a stanoviska nejvyšších činitelů jednoznačně přiklánějí k americké variantě. Jde zejména o následující:

Ve vztahu k Západoevropské unii se zdůrazňuje názor, že nárůst role a zodpovědnosti evropských členů je důležitým činitelem obnovy Aliance a že posláním "evropské bezpečnostní identity a role Evropy v oblasti obrany je upevnit základní transatlantickou vazbu jejímž garantem je Aliance a plně zachovat strategickou jednotu a bezpečnostní nedělitelnost všech spojenců".

● Rovina, v níž se stanoviska NATO přiklánějí k americkému pojetí evropské bezpečnosti:

- Pokud jde o úlohu ZEU, římská deklarace šéfů vlád a států NATO ji vysvětluje jako "nástroj k upevnění evropského pilíře Aliance". Dále se zdůrazňuje, že "NATO je aliancí, jež způsobem jaký nemá v dějinách obdoby sdružuje bezpečnostní politiku a obranný potenciál. Proto právě z ní budeme čerpat nezbytnou podstatu budoucí struktury dlouhodobé stability a bezpečnosti v Evropě".

- Pokud jde o KBSE je uznáván její přínos zejména v následujících směrech:

- * vytváří dobrý rámec pro konzultace mezi všemi státy procesu KBSE,
- * umožňuje využívat mírových prostředků k upevňování míru a důvěry na starém kontinentu,
- * mohla by vypracovat a zavést systém předcházení konfliktům,
- * má možnosti, jak podpořit demokratický vývoj v zemích střední a východní Evropy.

Zároveň s tím však se zdůrazňuje, že pole působnosti KBSE v případě napětí nebo krizí je omezeno výlučně na oblast politiky, ekonomiky a práva, nikoli však obrany a vojenství. NATO se nadále považuje za "jedinou spolehlivě fungující organizaci kolektivní bezpečnosti, která je nezbytná jako strategická protiváha ohromné geopolitické masy, jež je nadále vybavena ohromným vojenským potenciálem".

Pokud jde o úlohu USA a o tzv. transatlantické spojení, připouští se, že vojenská přítomnost USA v západní Evropě může být omezena. Zároveň se však znovu zdůrazňuje, že "bez severoamerického závazku by evropské země ztratily pojišťovací prvek, díky kterému se mohly spojit a překonat historické nesnášenlivosti ...". Spojené státy zůstávají "pacifikátorem" Evropy, bez něhož by evropské země mohly podlehnout pokušení opětovně zakládat svoji bezpečnost na národním základě a tak se vrátit ke křehkým vojenským paktům, jaké známe z minulosti.

Atlantické pojetí tzv. nové evropské bezpečnostní architektury tedy počítá stejně jako pojetí francouzské se třemi základními prvky - NATO, ZEU a KBSE. Odlišuje se v tom, že právě NATO považuje za základní a nejdůležitější.

VOJENSKÝ ROZMĚR ATLANTICKÉHO POJETÍ EVROPSKÉ BEZPEČNOSTI

VOJENSKÁ STRATEGIE

Vojenskostrategické důsledky rozpadu SSSR a zániku Varšavské smlouvy zhodnotilo NATO na svém londýnském zasedání tím, že se odklonilo od pojmu "přední obrana" a více se nyní orientuje na "omezenou přítomnost v přední linii". Stejně tak oslabilo důraz kladený na jaderné zbraně a tím se vlastně vzdálilo od strategie "pružné reakce".

V návaznosti na to byly na římském zasedání šéfů států a vlád nastíněny tyto další zásady:

- ▲ nedělitelnost bezpečnosti všech atlantických spojenců (znamená, že útok

proti kterémukoli z nich by byl považován za útok proti celé Alianci a tomu že by odpovídala i odvěta),

▲ zastavení případné agrese v co nejkratší době a co nejdále od území členských států Aliance (v případě agrese co nejvíce omezit rozsah území, na které by se agresor mohl dostat),

▲ odpovídající kombinace konvenčních a jaderných sil; ozbrojené síly NATO jsou považovány za "hlavní a základní pojistku, která na nejnižší nezbytné úrovni předchází a zabraňuje válce a v případě agrese má za úkol znovu nastolit mír".

POSLÁNÍ OZBROJENÝCH SIL

* V době míru mají dnes ozbrojené síly NATO tři základní úkoly:

- **chránit členské země** Aliance proti rizikům, ohrožujícím bezpečnost členských států,

- **přispívat k uchování stability a rovnováhy** v Evropě,

- **bránit mír**.

* V případě krize jsou ozbrojené síly považovány za hlavní nástroj k nalezení mírového východiska.

* V případě agrese mají na ni **co nejrychleji a co nejúčinněji odpovědět a znovu obnovit územní celistvost** všech členských států Aliance.

Dvě základní kritéria účinnosti ozbrojených sil (OS) NATO jsou: **pružnost a mobilnost**. Znamenají, že OS:

● budou zahrnovat jednotky pozemního vojska, vojenského letectva a vojenského námořnictva schopné "bezprostřední a rychlé odpovědi na velký rozsah okolností, z nichž mnohé jsou nepředvídatelné",

● jsou organizovány tak, aby v potřebném čase mohly rychle zvýšit svou sílu, a to zejména cestou mobilizace záloh, organizačních změn a posílení výzbroje,

● mají takovou strukturu, která jim umožňuje bezproblémové doplňování, rychlé rozvinutí a rychlý nárůst jejich počtů a síly právě tam, kde toho je největší potřeba.

Posláním konvenčních sil je čelit jakékoli podobě konvenčního ohrožení. Pružnost a mobilnost má v jejich případě tato dvě kritéria:

- schopnost přemístit se v případě potřeby z jedné oblasti do druhé, jak tomu bylo během války o Perský záliv,

- jejich síla musí být natolik působivá, aby účinně odstrašovala vývěru jakékoli vážné vojenské hrozby a aby jí účinně čelila v případě, že by se stala hrozbou konkrétní.

Vytyčená strategie a z ní vyplývající úkoly se odrážejí v **rozdělení konvenčních sil do tří druhů**:

- **Síly reakce**, jež jsou tvořeny na multinacionálním základě a jejichž úkolem je plnit úkoly na nejrůznějších terénech. Tyto síly se mají vyznačovat vysokým stupněm připravenosti, profesionalizace a pohotovosti. Budou dále rozděleny na síly okamžité reakce a na síly rychlé reakce, jež budou početnější a budou tvořeny pozemními, vzdušnými a námořními silami.

- **Síly hlavní obrany**, jež budou organizovány na základě národních stacionárních jednotek. Budou představovat nejpočetnější složku ozbrojených sil Atlantické aliance, v níž budou zastoupeny pozemní, vzdušné i námořní síly.

- **Posilové jednotky**, tvořené především ozbrojenými silami USA, ale i evropských zemí. Budou obsahovat jak aktivní, tak i rámcované jednotky, určené k mobilizačnímu doplnění v případě potřeby.

Tomuto rozdělení ozbrojených sil do tří druhů se však vymyká nedávno založený francouzsko-německý sbor, který se zatím formuje jako nikoli atlantická, nýbrž západoevropská jednotka. Proto také vyvolává polemiky především mezi zástupci USA a Francie.

Na jednání ministrů zahraničí členských států NATO konaném v Oslo dne 4. 6. 1992 náměstek amerického ministra zahraničí L. Eagleburger záměrně zdůrazňoval, že USA "přikládají NATO nové poslání - hájit a udržovat mír v nové Evropě". Navíc američtí zástupci neustále kladli otázku, proč je nutné vytvořit francouzsko-německý armádní sbor, když existují sbory NATO. Znepokojení zdůvodňovali i tím, že o tomto sboru jim nebyly poskytnuty potřebné podrobnosti.

Naproti tomu Francie nadále trvá na prioritě západoevropské koncepce, její ministr zahraničí to na jednání v Oslo vyjádřil slovy: "cílem je pragmatické využití nikoli Aliance, nýbrž jejích prostředků".

Proto nakonec "závěrečné komuniké, věnované ochraně míru v Evropě muselo být v důsledku dialogu hluchých natolik dvojsmyslné, aby umožnilo rozdílné interpretace - americkou, dle níž má NATO hrát novou roli, a francouzskou, dle níž má obrana Evropy být zajišťována jednotlivými evropskými státy, přičemž rozhodování, koncepce a kontrola této činnosti mají přináležet procesu KBSE".

Jaderné zbraně jsou nadále považovány za nenahraditelné, neboť "každému agresorovi dávají najevo nevypočitatelnost a nepřijatelnost rizika agrese". Londýnská deklarace se tak stala prvním dokumentem, ve kterém se již neobjevuje výraz "jaderné odstrašování".

Je také prvním dokumentem NATO po dlouhých letech, ve kterém se uvádí stanovisko, že "základní role jaderných zbraní je politická: bránit mír a předcházet válce i jakékoli formě nátlaku. Jejich posláním je udržovat každého potencionálního agresora v nejistotě, jaká by byla odpověď na jeho vojenskou agresi". Jde o mimořádně pozoruhodný obrat k dobrému, a to z následujících důvodů:

● Poprvé po dlouhé době NATO nehovoří o nutnosti obnovit či upevnit věrohodnost jaderného odstrašování. Tím je vytvořen dobrý předpoklad ne-li k zastavení, pak přinejhorším k výraznému zpomalení tempa zbrojních závodů, k posílení mezinárodní důvěry a ke "zvýšení věrohodnosti kontroly zbrojení".

● NATO se po dlouhé době vrací k původnímu smyslu jaderného odstrašování a přestává je - na rozdíl od ještě nedávné minulosti - posuzovat výlučně na základě eskalačních scénářů, stavů patu či šachu.

LITERATURA:

- De la Gorce P. M.: Les Etats-Unis et la maîtrise du monde. In.: Le monde diplomatique, duben 1992, s. 1, 14 a 15.

- *Déclaration de Rome...* s. 19, 24.
- *La concepte stratégique de l'Alliance...*s. 27, 30.
- **Worner M.:** *L'OTAN transformée: la portée du sommet de Rome.* In.: *Révue de l'OTAN*, prosinec 1991, s. 8.
- *Le Monde* 6. 6. 1992.

Podplukovník Antonín Svěrák

AKTUÁLNÍ OTÁZKY TRANSFORMACE SEVEROATLANTICKÉ ALIANCE

Současné převratné změny v mezinárodně politické, ekonomické a bezpečnostní situaci na evropském kontinentu nás přímo či zprostředkovaně vybízejí zamýšlet se nad dalším osudem Evropy či jejích jednotlivých států a národů. Je zřejmé, že stále výraznější úlohu při utváření nové Evropy budou sehrávat vedle tradičních velmocí západoevropská integrační uskupení. Mnohé si rovněž můžeme slibovat od helsinského procesu. Potvrzuje se, že ekonomická prosperita kontinentu má úzkou návaznost na existenci politické stability, jejíž úroveň je do značné míry určována příslušnou vojenskou stránkou. Otázka budování nové bezpečnostní architektury se proto dostává do popředí zájmu evropské veřejnosti, státních a vládních představitelů, teoretiků a činitelů vojenskopolitických a ekonomických uskupení. Navíc je umocňována nejistou situací ve Společenství nezávislých států a na území bývalé Jugoslávie, přičemž nelze vyloučit vznik dalších ohnisek napětí.

Hlavní západní organizací, která v celé své historii systematicky a úspěšně usiluje o vyloučení války jako prostředku státní politiky je Severoatlantická aliance. Vzhledem k tomu, že v minulém roce redakce Vojenských rozhledů věnovala prostřednictvím svých příspěvatelů dostatečnou pozornost politické stránce Nové strategické koncepce aliance a v této souvislosti i dalšímu uplatňování Harmelovy doktríny, soustředím se na aktuální otázky vojenské transformace NATO, současný stav a perspektivy obranné spolupráce evropského Západu a Východu.